

<http://digithum.uoc.edu>

De la digitalització de la cultura a la cultura digital

Una altra vida: cooperació social i vida anorgànica*

Tiziana Terranova

Professora associada de Sociologia de Comunicacions
Universitat L'Orientale de Nàpols
tterranova@unior.it

Data de presentació: abril de 2010

Data d'acceptació: abril de 2010

Data de publicació: maig de 2010

Resum

En aquest article, l'autora crida l'atenció sobre alguns conceptes clau de l'economia política de la cultura digital i es pregunta si les noves teories de producció social i la cooperació solidària, en el treball d'autors com Yochai Benkler i Maurizio Lazzarato, poden oferir una alternativa a la lògica neoliberal de la competència basada en el mercat com a base per a la producció de noves formes de vida.

Paraules clau

biopolítica, cooperació, mercats, neoliberalisme, xarxes, economia política, producció social

Another Life: social cooperation and a-organic life

Abstract

In this paper the author draws attention to some key concepts of the political economy of digital culture asking whether new theories of social production and sympathetic cooperation, in the work of authors such as Yochai Benkler and Maurizio Lazzarato, can offer an alternative to the neoliberal logic of market-based competition as the basis for the production of new forms of life.

Keywords

biopolitics, cooperation, markets, neoliberalism, networks, political economy, social production

* Aquest article està en deute per alguna de les idees amb els intercanvis i simposis que van tenir lloc entre els anys 2007 i 2009 per la xarxa de la UE A Topological Approach to Cultural Dynamics (<www.atacd.net>), fundada pel 6è Programa marc de la Unió Europea, especialment el simposi dels dies 9 i 10 d'octubre de 2008, celebrat a l'Escola d'Estudis Orientals i Africans, Models i Mercats: Connectant amb el Futur. Va aparèixer una versió ampliada d'aquest article amb el títol «Another Life: The Nature of Political Economy in Foucault's Genealogy of Biopolitics» (2009).

Així, doncs, com que hi ha d'haver un imperatiu, m'agradaria que allò que sustenta l'anàlisi teòrica que volem fer fos simplement un imperatiu condicional del tipus: si vols lluitar, aquí tens alguns punts clau, aquí tens algunes línies de força, aquí tens algunes restriccions i obstruccions. [...] Per descomptat, em toca a mi i als qui treballem en aquesta direcció saber en quins camps de forces reals ens hem d'orientar per a dur a terme una anàlisi tàcticament eficaç. Però això, després de tot, és un cercle de lluita i veritat, o sigui, precisament, de pràctica filosòfica.

Foucault (2007, pàg. 3)

La idea que els mercats estan dotats d'una mena de «vida» ha estat un tema reconegudament controvertit però persistent en el debat de la dècada de 1990 sobre la «nova economia» d'internet. En cap altre camp econòmic no han estat tan crucials les idees d'autoorganització inspirades per models biològics i físics. Les teories científiques com el neoevolucionisme i la teoria del caos s'han utilitzat per a explicar el caràcter peculiar d'internet com a entorn d'informació capaç de sustentar i accelerar l'emergència de noves formes econòmiques, però també culturals i socials –una perspectiva estesa per un nou gènere de bibliografia científica popular que mai no deixa d'explicar la continuïtat del que és natural, el que és econòmic i el que és biològic (Axelrod *et al.*, 2001; Kelly, 1999).

Gran part d'aquesta bibliografia ha servit per a popularitzar la idea d'internet com una mena de «biomitjà», una nova síntesi del que és natural i el que és artificial que reforça les interpretacions neoliberals del mercat lliure. Tanmateix, alguns autors que escriuen des de la tradició liberal també han plantejat la possibilitat que internet permeti l'aparició d'una modalitat de producció «no mercantil». Aquesta modalitat de producció «no mercantil», doncs, constituïria una nova realitat econòmica –en el sentit que Foucault donaria al terme, és a dir, un element que constituïria un límit intrínsec a la governamentalitat neoliberal. La producció no mercantil, de fet, es defineix com impulsada per mecanismes de cooperació social, més que no pas competència econòmica, i com a intrínsecament més «eficaços» que la producció basada en el mercat –almenys en alguns dominis. La pregunta que aquí es planteja és si aquestes noves teories es poden veure com un suport a la formulació d'una racionalitat política alternativa o si només permetrien una millora del neoliberalisme tal com l'entenia Foucault.

Per exemple, en la seva àmpliament llegida *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom* ['La riquesa de les xarxes: com la producció social transforma els mercats i la llibertat'], el professor de Dret de Yale Yochai Benkler elabora una explicació de la producció no mercantil amb una perspectiva liberal que «se centra en les relacions socials,

però que opera en el domini de l'economia, més que no pas en la sociologia» (2006, pàg. 16). Segons Benkler, l'*economia de la informació en xarxa* ha permès l'emergència concreta d'una nova realitat econòmica, la producció social, que representa una innovació genuïna quan es compara amb les altres dues formes dominants d'organització econòmica: l'empresa i el mercat. La producció social o no mercantil apareix des «del mateix centre del nostre motor econòmic», i afecta, abans que res, el sector econòmic clau de «la producció i l'intercanvi d'informació, i a conseqüència d'això, béns, eines, serveis i capacitats basats en la informació». Un canvi així suggeriria «un límit genuï en l'abast del mercat [...] creixent des de dins del mateix mercat al qual limita en els seus espais més avançats» (2006, pàg. 19). Benkler mira de descriure «empreses productives sostingudes que prenen la forma de producció descentralitzada i no basada en el mercat, i explicar per què la productivitat i el creixement són coherents amb un canvi cap a aquestes modalitats de producció» (2006, pàg. 34). La producció social mobilitza «la vida del que és social», és a dir, el poder productiu de les relacions socials entre individus lliures que actuen «com a éssers humans i com a éssers socials més que no pas com a actors del mercat mitjançant el sistema de preus» (2006, pàg. 7). Gràcies a l'economia de la informació en xarxa, la producció social hauria esdevingut directament «efectiva» (i per consegüent, productiva) com demostra l'èxit del «programari lliure, la informàtica distribuïda i altres formes de producció entre iguals [que] ofereixen exemples clars de pràctiques de compartició a gran escala perceptiblement efectives» (2006, pàg. 121).

L'element més innovador de l'anàlisi de Benkler, dins del marc de la teoria liberal, és la idea que la distància entre la naturalesa de l'economia política i de la societat civil es pot salvar amb la producció social: «ara es pot fer força més del que els éssers humans creuen per part d'individus que interactuen els uns amb els altres socialment, com a éssers humans i éssers socials, més que no pas com a actors del mercat mitjançant el sistema de preus» (2006, pàg. 7). Això produïria una nova qualitat de vida econòmica que ja no estaria basada en una separació dins de la subjectivitat de l'*homo economicus* entre interès econòmic (basat en un càlcul d'utilitats) i els interessos desinteressats, si bé parcials que, segons Foucault, la teoria política liberal va limitar a la realitat transaccional de la societat civil (vegeu Lazzarato, 2009). La vida social i la vida econòmica, doncs, trobarien un punt de convergència en què la primera ja no trobaria la seva expressió exclusivament dins de l'esfera reproductiva de la societat civil, sinó que esdevindria directament productiva en el domini econòmic. Així, doncs, estaríem davant l'aparició històrica no solament d'una nova modalitat de producció, sinó també d'un nou mecanisme –la cooperació– que alleujaria «l'enorme pressió social» que la lògica del mercat exerceix en les estructures socials existents (2006, pàg. 19). Com remarca Benkler, això no comportaria necessàriament la fi de l'anàlisi econòmic estàndard, i més específicament la interpretació econòmica del comportament econòmic humà, o la

<http://digithum.uoc.edu>

Una altra vida: cooperació social i vida anorgànica

creença de la teoria econòmica en els patrons emergents produïts per la naturalesa abstracta de la vida econòmica.

«No necessitem assumir cap canvi fonamental en la naturalesa de la humanitat; no cal que declarem la fi de l'economia tal com la coneixem. [...] Els patrons de comportament i motivació que ens són familiars de les relacions socials generalment continuen essent coherents amb els seus propis patrons. El que ha canviat és que ara aquests patrons de comportament s'han fet més eficaços més enllà dels dominis de la construcció de relacions socials d'interès mutu i de satisfacció de les nostres necessitats emocionals i psicològiques de companyia i reconeixement mutus. Han passat a tenir un paper important com a maneres de motivar, informar i organitzar comportament productiu al mateix centre de l'economia de la informació» (Benkler, 2006, pàg. 91-92).

D'aquesta manera, l'explicació de Benkler de la nova realitat econòmica de la producció social conserva «la naturalesa de la humanitat» –és a dir, postulats neoliberals sobre la naturalesa de la vida social i econòmica– dins d'una nova vida econòmica integrada el motor de la qual seria la «relació social de la mutualitat» que sorgeix de les necessitats emocionals i psicològiques d'individus autònoms. La naturalesa de l'economia política també es salvaguardarà i reactualitzarà dins de la producció social, la qual cosa, tanmateix, tindria el mèrit de compensar la pressió dels mecanismes del mercat en la societat i al mateix temps recompondre almenys parcialment la divisió entre la vida social i l'econòmica.

Es podria dir que les teories de producció social com la que hem esmentat de Benkler ofereixen a l'economia liberal i neoliberal una millora de la seva lògica que no trenca significativament amb la seva racionalitat política general. La producció no mercantil, de fet, es basa en la cooperació social, però esdevé econòmicament efectiva, és a dir, assoleix l'estatus de fenomen econòmic, perquè «fa augmentar la productivitat general en els sectors en els quals és efectiva [...] i presenta noves fonts de competència per a agents ja establerts que produeixen béns d'informació per als quals ara hi ha substituïts produïts socialment» (Benkler, 2006, pàg. 122). Els mecanismes de cooperació social, d'aquesta manera, simplement corregirien algunes ineficiències inherents en els mecanismes de la competència econòmica, satisfarien les necessitats de les quals no

s'ocupen els mercats i fins i tot les alimentarien –i així milloraria la productivitat de la vida econòmica en general, ara reconfigurada com una ecologia de formes institucionals i d'organització diferents. No obstant això, la producció social esdevé perceptiblement eficaç, és a dir, adquireix el valor abstracte que la converteix en un fenomen econòmic, sempre i quan aconsegueixi estimular la innovació i, consegüentment, la competència en l'economia de mercat. Malgrat que res, en principi, no impedeix a la producció social de superar mercats competitiu com a forma econòmica més eficaç, encara sembla destinada a romandre en un paper secundari a la lògica del mercat neoliberal en general.¹

D'alguna manera, sembla com si, un cop passada pel «prisma reflexiu» de l'economia política, la producció social perdés tot el potencial per a realment produir i sustentar formes de vida radicalment diferents –que ni coexistirien ni competirien amb la governamentalitat neoliberal, però que podrien qüestionar-ne la lògica. Com va ensenyar Foucault, l'encontre entre una forma de coneixement i un fenomen social no té les mateixes implicacions que el seu encontre amb un fenomen físic. Un canvi de paradigma científic, com ara la revolució copernicana, no va afectar el moviment dels planetes, però el que l'economia política diu sobre la producció social afectarà el que acabarà esdevenint la producció social. I tot i això, res no impedeix a la producció social –és a dir, la capacitat de la cooperació social lliure de produir noves formes de vida– d'introduir un prisma reflexiu diferent –connectant-se a altres tipus de coneixement, que són menys adaptables a l'estil de vida neoliberal i que potencialment remetent a pràctiques més radicals.

La producció social i, especialment, la cooperació també són conceptes clau desenvolupats per un altre autor, Maurizio Lazzarato, que escriu amb una perspectiva molt diferent de la de Benkler, és a dir, dins d'un marc que mobilitza i amplia el marxisme mitjançant la «filosofia de la diferència» que es troba en els escrits d'autors com Bergson, Tarde, Deleuze i Guattari i també Foucault. En particular, en el seu llibre sobre la psicologia econòmica de Gabriel Tarde, Lazzarato comparteix l'argument de Tarde, formulat al final del segle XIX, que la «cooperació solidària», és a dir, una cooperació independent i creativa, és la «premissa ontològica i històrica de la producció de valor econòmic i de la divisió del treball» (Lazzarato, 2002, pàg. 8). Per a Tarde, de fet, a diferència dels economistes polítics o els marxistes, la font de riquesa no rau «ni en la terra, ni en el treball, ni en el capital, ni

1. Es podria dir el contrari utilitzant la crítica marxista de les primeres teories econòmiques de mercats autoorganitzadors: que continua falsejant l'antagonisme i l'asimetria que hi ha en l'interior de la vida econòmica, com ara la relació entre capital i treball, que podria coexistir d'alguna manera amb la nova capacitat dels subjectes de cooperar dins d'un procés econòmic que el capital no organitza directament. Si aquesta asimetria o antagonisme continua persistint en l'interior de les relacions econòmiques de producció, com ara en la relació entre els ocupadors i els empleats, llavors, de quina manera pot un subjecte que participa en totes dues parts –o sigui, en la producció social i la de mercat– assolir aquesta reconciliació? En la majoria dels casos, la reintegració de la vida social i econòmica romandria fatalment viciada i tensa. La vida econòmica subjectiva quedaria dividida: entre la força de treball, que està subjecta al control de l'empresa capitalista; un subjecte racional econòmic basat en l'intercanvi i mogut per la competència que opera mitjançant el càlcul d'utilitats en el mercat, i, finalment, un nou ésser socialment productiu, que es desplegaria dins dels nous entorns en col·laboració de l'economia de la informació en xarxa.

<http://digithum.uoc.edu>

Una altra vida: cooperació social i vida anorgànica

en la utilitat, sinó en la invenció i l'associació» (2002, pàg. 8). La cooperació solidària és la base ontològica del valor econòmic un cop aquest últim s'entén en termes de producció i difusió del que és nou –és a dir, en termes de «l'emergència de noves relacions econòmiques, socials i estètiques» (2002, pàg. 8).

A més, segons Lazzarato, la cooperació solidària també implica un «vitalisme», però «un vitalisme temporal, que ja no és orgànic; un vitalisme que remet als processos virtuals i ja no exclusivament biològics» (1997, pàg. 116).² Aquesta «vida anorgànica» seria considerablement diferent de la vida de la biopolítica, ja que no faria referència a l'optimització homeostàtica dels processos vitals de la població, sinó que comportaria bàsicament la «vida de l'esperit» –és a dir, la vida de la subjectivitat com a memòria (inclosa la memòria sensorial-motora), entenen que implica els poders ontològics del temps (vegeu també Grosz, 2004).

En *Puissances de l'invention: la psychologie économique de Gabriel Tarde contre l'économie politique* [Els poders de la invenció: la psicologia econòmica de Gabriel Tarde contra l'economia política] (2002), Lazzarato torna a una imatge biològica clau en la qual es pot fundar una altra teoria de producció social com a condició fonamental per a la producció de valor econòmic: el cervell. Evidentment, el cervell no s'ha d'entendre com un òrgan biològic, sinó com una imatge de pensament que fa ús de característiques peculiars del cervell com a òrgan: la indiferenciació estructural de les cèl·lules cerebrals i la seva relativa homogeneïtat malgrat la distribució de funcions més o menys específica dins de cada lòbul. Aquesta relativa homogeneïtat de les cèl·lules cerebrals encaixaria molt més bé en la descripció d'una vida social en què la segmentació regida per la divisió de treball (com de classe) o per ruptures biològiques en el contínuum de la vida (sexe, gènere i raça) coexistiria amb la capacitat de cada cèl·lula individual de participar en associacions múltiples que estan relativament des-territorialitzades de la seva funció específica.

«La igualtat i la uniformitat dels elements que constitueixen el cervell i la seva indiferenciació funcional relativa proporcionen les condicions per a una singularització més rica i més diversa dels esdeveniments que l'afecten i dels pensaments que produeix. Emancipant-se de l'òrgan, la funció produeix una nova plasticitat i una nova mobilitat, que és la condició per a una invenció més lliure. La cooperació no orgànica obre la possibilitat d'una harmonització superior i explica la tendència a la igualtat que s'oposa a la diferenciació orgànica. [...] L'intel·lecte general no és el fruit de la història natural del

capitalisme, sinó que ja és ontològicament contingut dins de l'emancipació de la divisió orgànica de les societats aristocràtiques tradicionals» (Lazzarato, 2002, pàg. 35).

La imatge del cervell duu a terme dues funcions. En primer lloc, ens permet imaginar-nos una associació en què cada element individual està lligat al mateix temps a una funció específica, però també a una dinàmica més fluïda i menys segmentada que engendra el que la teoria cultural solia anomenar *identitats múltiples*. D'aquesta manera, un pot quedar dins de la divisió del treball en el lloc de treball i al mateix temps ser part de xarxes o associacions diferents. En segon lloc, la imatge del cervell fa possible explicar una vida subjectiva que és teixida fora de les forces i dels poders específics que s'atribueixen a un cervell així: l'esforç de parar atenció, és a dir, de retenir i reactualitzar impressions, les forces de creure, desitjar, sentir i les «quantitats socials» que es produeixen (creences, desitjos, sentiments).³ Així, doncs, clarament el cervell que Lazzarato i Tarde utilitzen com a imatge per a pensar la cooperació «no orgànica» no és literalment el cervell biològic, però tampoc no és el cervell individual. Les creences, els desitjos i els sentiments, de fet, són forces en el sentit que:

«[...] circulen com fluxos o corrents entre cervells. Per consegüent, aquests últims funcionen com a relés dins d'una xarxa de forces cerebrals o psíquiques, deixant-les travessar (imitació) o deixant-les bifurcar-se (invenció) [...]. Tanmateix, d'altra banda, els fluxos de desitjos i creences sobrepassen els cervells per tot arreu. Els cervells no són els orígens dels fluxos, sinó que, al contrari, hi estan continguts. L'ontologia de la xarxa la trobem dins d'aquests corrents, dins d'aquestes xarxes de forces cerebrals, dins d'aquests poders de diferenciació i imitació» (Lazzarato, 2002, pàg. 27).

Per consegüent, el motor de la producció social no rauria dins de l'interior de l'individu autònom, sinó en l'espai intermedi de la relació social. Es constituïria mitjançant el que Lazzarato i Tarde defineixen com el *fet social primitiu*, «com a acció des de la distància per part d'un esperit (o cervell-memòria) sobre un altre esperit (en un altre cervell-memòria)» (Lazzarato, 2002, pàg. 31). Tarde defineix aquesta acció des de la distància mitjançant la metàfora de la fotografia: és una qüestió d'«impressió», una «reproducció quasi fotogràfica d'un clixé cerebral en una placa fotogràfica» (2002, pàg. 31). També s'assembla a un «acte de possessió», en què l'esperit o la mòndada individual permet ser

2. És important remarcar de quina manera aquesta noció de *vida anorgànica* no substitueix la noció de vida biològica, sinó que, segons Lazzarato, constitueix el lloc d'una individuació doble. El que s'inventa en l'àmbit de la vida anorgànica, és a dir, en l'àmbit del temps i les seves virtualitats, i dins de la xarxa de forces moleculars intercerebrals, subrepresentatives, s'ha d'actualitzar en la composició concreta de cossos i en l'expressió de formes de vida noves. Els dos àmbits, doncs, són autònoms però inextricablement interrelacionats com en els dos atributs de la substància spinoziana o els dos nivells de les mòndades leibnizianes (vegeu Lazzarato, 2004).

3. Per a una altra perspectiva sobre el valor de pensar culturalment i políticament per mitjà de la imatge del cervell, vegeu Connolly (2002).

<http://digithum.uoc.edu>

Una altra vida: cooperació social i vida anorgànica

posseït per un altre en una relació quasi eròtica que manté diversos graus de reciprocitat i que pot tenir diferents durades.⁴

Així, doncs, per a Lazzarato i Tarde, el procés de subjectivació no es pot originar en el cervell individual, sinó que s'ha de desplegar dins d'aquestes xarxes cerebrals que són semblants a «un plec, una retenció, un gir dels fluxos cap a ells mateixos». Les metàfores de Tarde per a un procés de subjectivació com aquest són, un cop més, naturals, però decididament anorgàniques: l'ona i el mar.

«L'ona, el cervell individual, és el resultat d'un procés d'individuació dels moviments del mar, el tranquil espai dels cervells associats. L'ona es produeix al nivell de la superfície mitjançant un moviment cap endins dels corrents que travessen el mar en les seves profunditats en totes direccions» (Lazzarato, 2002, pàg. 27-28).

Com una ona, doncs, la subjectivació no seria el producte d'una individualització original, sinó que seria una qüestió de «ritmes, velocitats, de contraccions i dilatacions, en un entorn que no és mai estàtic, però que és un moviment molecular brownià» (2002, pàg. 28). Es constitueix de la mateixa seqüència d'esdeveniments que defineixen la naturalesa de l'economia política, però amb una inflexió completament diferent en què la producció de valor econòmic no pressuposa l'optimització de processos bioeconòmics, sinó la invenció i difusió de nous valors i noves formes de vida.

La idea de *cooperació solidària* proposada per Lazzarato té un valor particular, ja que fa possible pensar en la cooperació social com l'*a priori* de tots els processos econòmics, més que no pas una forma particular entre altres o una reconciliació *a posteriori* de la vida econòmica i social. De fet, diu que la vida econòmica no es pot considerar un domini diferenciat de la vida social que té subjacent. Atribueix la productivitat de la vida social a l'acció relacional de forces psicològiques o espirituals, és a dir, dins de la vida de l'«ànima o esperit». Fa possible pensar la producció de valor econòmic actual com la d'una mesura que només atrau parcialment el procés immanent de producció de valor que es desplega en l'espai intermedi de les relacions socials. Rebutja l'«exclusió de l'empatia i l'amor, fortament presents dins del socialisme utòpic» i possibilita repensar la fundació de comunitats polítiques que no es basin en interessos, sinó en creences, desitjos i afectes comuns; finalment, obre la possibilitat de pensar una racionalitat política que permeti «un politeisme de creences i desitjos que es componen mitjançant la desmultiplicació i una diferenciació del principi associatiu [més que no pas] dins d'una única i gran organització (estat o partit)» (Lazzarato, 2002, pàg. 27)

Poden aquestes teories proporcionar alternatives viables al paradigma neoliberal de la producció mercantil com la instanciació concreta d'un eidos de competència abstracte? Poden les relacions de cooperació desplaçar els mecanismes de competència com a base sobre la qual es pugui trobar una nova racionalitat política? En aquest article s'han tractat dos exemples de teories de producció o cooperació social. Les idees liberals de producció social, tal com s'exemplifiquen en el treball de Yochai Benkler, semblen obrir un model econòmic diferent per a la governamentalitat postneoliberal. Tanmateix, com que les explicacions continuen fidels a algunes assumpcions de l'economia neoliberal, tendeixen a fer que la producció social sigui secundària a la producció basada en el mercat i, així, no semblen qüestionar la governamentalitat neoliberal en general, sinó que simplement la milloren. Tot i que aquesta millora és valuosa, especialment si la comparem amb l'altra evolució contemporània de governamentalitat neoliberal, és a dir, el neoconservadorisme, sembla en última instància d'ús limitat per als qui rebutgen la força general de la vida basada en el mercat. El segon exemple, la teoria de Lazzarato de «cooperació solidària», elaborada mitjançant una filosofia de la diferència, sembla desafiar la governamentalitat neoliberal de maneres més importants. Qüestiona tant la naturalesa humana de la teoria liberal com la naturalesa formal neoliberal dels mercats com a competència. Converteix el mecanisme de la competència en només un mitjà possible d'organitzar la vida econòmica; un mitjà que, de totes maneres, sempre depèn dels poders cooperatius de la vida anorgànica associativa de l'associació. Advoca per la cooperació social com a mecanisme clau en la producció d'un valor que ja no pot ser abstractament econòmic, sinó que és inseparable dels valors subjectius i socials com els valors de la veritat, els valors de l'estètica, valors de la utilitat, valors existencials. D'aquesta manera, introdueix una ètica immanent en una vida social-econòmica en què el valor emergeix dels «poders de conjuncions i disjuncions [i] forces de composició i descomposició de relacions afectives» (Lazzarato, 2004, pàg. 24).

En aquest article aquestes teories s'han agafat com a exemples de les diferents maneres en què una nova realitat econòmica, com ara la producció social, es pot veure com un mitjà per a desafiar i repensar la naturalesa dels mercats i l'economia política. S'han agafat com relés reflexius que es poden connectar profitosament a una sèrie de pràctiques. Si es pot inventar una alternativa a la governamentalitat neoliberal, de fet, certament no serà en virtut de l'aplicació d'una teoria o fundant «una pràctica política en la veritat [...]», sinó aprofitant el pensament «com a multiplicador de formes i dominis per a la intervenció de l'acció política» (Foucault, 1984, pàg. xiv).

4. Com també ha dit Michael Taussig (1993) en un altre context, l'acció des de la distància, doncs, també seria un acte mimètic, una qüestió de «còpia i contacte» que expressaria la tendència de la subjectivitat a «esdevenir un altre».

<http://digithum.uoc.edu>

Una altra vida: cooperació social i vida anorgànica

Referències bibliogràfiques

- AXELROD, Robert; COHEN, Michael D. (2001). *Harnessing Complexity: The Organizational Implications of a Scientific Frontier*. Nova York: Basic Books.
- BALL, Philip (2006). *Critical Mass: How One Thing Leads to Another*. Londres: Farrar, Straus and Giroux.
- BENKLER, Yochai (2006). *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedoms*. New Haven, Connecticut: Yale University Press.
- FOUCAULT, Michel (1984). «Prefaci». A: G. DELEUZE, F. GUATTARI. *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia*. Londres: Athlone Press.
- FOUCAULT, Michel (2001). *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. Londres / Nova York: Routledge.
- FOUCAULT, Michel (2007). *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France, 1977–1978*. A: M. SELLENART (ed.), G. BURCHELL (trad.). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- GROSZ, Elizabeth (2004). *The Nick of Time: Politics, Evolution and the Untimely*. Durham, NC: Duke University Press.
- KELLY, Kevin (1999). *New Rules for the New Economy*. Londres: Penguin.
- LAZZARATO, Maurizio (1997). *Lavoro immateriale: forme di vita e produzione di soggettività*. Verona: Ombre Corte.
- LAZZARATO, Maurizio (2002). *Puissances de l'invention: la psychologie économique de Gabriel Tarde contre l'économie politique*. París: Les Empêcheurs de Penser en Rond.
- LAZZARATO, Maurizio (2004). *La politica dell'evento*. Cosenza: Rubbettino editore,
- LAZZARATO, Maurizio (2009). «Neoliberalism in Action: Inequality, Insecurity, and the Reconstitution of the Social». *Theory, Culture & Society*. Vol. 26, núm. 6.
- TERRANOVA T. (2009) «Another Life: The Nature of Political Economy in Foucault's Genealogy of Biopolitics» (2009). *Journal Theory, Culture & Society 2009*. Vol 26, núm. 6, pàg. 1-29. Los Angeles, Londres, Nova Delhi i Singapur: SAGE.

CITACIÓ RECOMANADA

TERRANOVA, Tiziana (2010). «Una altra vida: cooperació social i vida anorgànica» A: Pau ALSINA (coord.). «De la digitalització de la cultura a la cultura digital» [dossier en línia]. *Digithum*. Núm. 12. UOC. [Data de consulta: dd/mm/aa] ISSN 1575-2275
 <<http://digithum.uoc.edu/ojs/index.php/digithum/article/view/n12-terranova/n12-terranova>>

Aquesta obra està subjecta a la llicència de **Reconeixement-No comercial-Sense obres derivades 3.0 Espanya** de Creative Commons. Podeu copiar-la, distribuir-la i comunicar-la públicament sempre que n'especifiqueu l'autor i la revista i la institució que la publiquen (*Digithum*; FUOC); no en feu un ús comercial i no en feu obres derivades. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>.

<http://digithum.uoc.edu>

Una altra vida: cooperació social i vida anorgànica

Tiziana Terranova**Professora associada de Sociologia de Comunicacions****Universitat L'Orientale de Nàpols**

tterranova@unior.it

Università degli Studi di Napoli 'L'Orientale'
Via Partenope 10/A
con accesso alla Via Chiatamone 61/62
80121 Napoli

Tiziana Terranova imparteix classe, fa recerca i escriu sobre la cultura i l'economia política dels nous mitjans. Ha estudiat, ensenyat i investigat aquestes qüestions a diverses universitats del Regne Unit (com ara el Col·legi Goldsmith, la Universitat de l'Est de Londres i la Universitat d'Essex) abans d'acceptar un lloc com a professora associada de Sociologia de Comunicacions a la Universitat L'Orientale de Nàpols, d'on també és vicerectora del programa de doctorat d'Estudis Culturals i Postcolonials. És autora de *Network Culture: politics for the information age* (Pluto Press, 2004) i de diversos assajos i crítiques per a diaris, revistes i publicacions (*Il manifesto*, *Mute*, *Social Text*, *Theory, Culture and Society*). És membre de la xarxa universitària lliure italiana Uninomade; del consell de redacció de la revista italiana *Studi Culturali*, i de la revista britànica *Theory, Culture and Society*.

